

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/142370>

Please be advised that this information was generated on 2020-09-21 and may be subject to change.

Reeds! Of het onaccentueerbarewoordsyndroom

Carlos Gussenhoven
Radboud Universiteit Nijmegen

Woordklemtoon is een verplichte eigenschap van woorden in elke taal die woordklemtoon heeft. Anders dan bij die andere woordprosodische eigenschap, toon, kan geen woord eraan ontsnappen. Wanneer dat toch gebeurt, gaat het om morfemen die met echte woorden een prosodische constituent vormen waarin ze parasitisch bestaan. Het prosodische woord [Xa:tɪn@t] in *Het gaat in het putje* bevat twee van zulke morfemen, *in* en *het*. Hayes (1995) diagnostiseerde zulke morfemen als slachtoffers van het *unstressable word syndrome*, waarvoor de enige behandeling incorporatie was in een constituent met een woord dat niet aan het syndroom lijdt.

Naast woordklemtoon kent het Nederlands toonhoogteaccenten. Behoudens de conditie dat een expressie er minstens één van moet hebben, is een toonhoogteaccent voor geen enkel woord verplicht. Er zijn echter wel onaccentueerbare woorden. Net als woorden zonder klemtoon komen onaccentueerbare woorden uit het niet-propositionele deel van de taalstructuur. Foolen (1993) citeert een aantal definities van dat begrip. Volgens (1), wellicht een voldoende aanduiding van wat ermee bedoeld wordt, bestaat een zin uit een werkwoord dat van nul tot drie argumenten kan hebben, plus een onbeperkt aantal adverbiale bepalingen. In (2a) en (2b) staan minimale en maximale invullingen, waarbij (2b) is beperkt tot twee adverbiale bepalingen. Alle andere constituenten vormen de niet-propositionele structuur. In (2a) zijn *Ad*, *zijn kamersleutel* en *het*

Gepubliceerd in:
S. Lestrade, P. de Swart & L. Hogeweg (Red.) (2015).
Addenda. Artikelen voor Ad Foolen (pp. 123–126).
Nijmegen: Radboud Universiteit. ©2015 de auteur(s).

haakje de argumenten die door *hangen-aan* in een semantisch verband worden gebracht, terwijl de adverbiale bepalingen *aan het eind van zijn dienstverband* en *met gemengde gevoelens* de condities zijn waaronder dat gebeurt.

(1) Werkwoord (argument)³ (adverbiale bepaling) ¹

(2) a. Het zomert.

b. Ad hing aan het eind van zijn dienstverband zijn kamersleutel met gemengde gevoelens aan het haakje.

Onbeklemtoonbare woorden en onaccentueerbare woorden vormen slechts ten dele overlappende sets. Clitiserende morfemen zijn vaak accentueerbaar, zoals in *Het gaat zo niet IN het putje (maar erlangs)* en *Dit is HET PUTje (voor de betere loogbak)*. Onaccentueerbare woorden zijn voor zover ik weet nooit als groep geïdentificeerd. Hun lidmaatschap is taalgebonden, en hun onaccentueerbaarheid kan alleen voor bepaalde constructies of functies gelden. Zo bestaat er geen accentueerbaar pronominiaal *het*, als in **Ik wilde weten of je *HET hebt gezien*. En *in* gedraagt zich wat accentueerbaarheid betreft spiegelbeeldig in zijn prepositionele rol en zijn rol als werkwoordspartikel. Dit wordt in (3) en (4) geïllustreerd (vgl. Gussenhoven, 1984, p. 178). Merk op dat de zinnen *Waar in verdwijnt die oude LOOG dan?* en *Waar bestaat een ATOOM uit?* welgevormd zijn.

(3) a. Maar waar gaat die oude loog dan IN?

b. *Maar waarIN gaat die oude loog dan?

(4) a. *Maar waar bestaat een atoom UIT?

b. Maar waarUIT bestaat een atoom?

In de sectie *niet-propositionele elementen* in Ads proefschrift komen onder het hoofd *Bijwoorden van modaliteit* morfemen ter sprake die eerder als 'oordeelspartikels' aangeduid waren (Foolen, 1993, p. 26). In (5) illustreer ik er vijf. (Bij (5b) veroorloof ik me een hopelijk vergeeflijke inlijving van een focuspartikel bij deze groep.)

- (5) a. Ze is *al* RUIM en breed het LAND uit
b. Je HEBT *toch* een paraplu?
c. Ga de AARDappels *maar* schillen
d. Je wil *misschien* wat eerder WEG
e. Uw neef is *zeker* ZIEK

Deze woorden zijn onaccentueerbaar in de gebruikte betekenissen. Op het gevaar af de afgedankte term *oordeelspartikel* nieuw leven in te blazen, lijkt hierbij de spreker niet zomaar de propositionele betekenis over te brengen, en voorziet hij die van een aansporing aan de luisteraar om daar een zekere afweging bij te maken. Bij (5a) wordt de informatieoverdracht geïntensiveerd door de suggestie dat deze al langer van kracht is; in (5b) appelleert de spreker aan informatie bij de luisteraar met het doel haar te doen inzien dat de propositionele informatie zonder meer verwerkbaar is; in (5c) geeft de spreker de luisteraar in overweging dat niets het opvolgen van de suggestie in de weg zou mogen staan; in (5d) en (5e) geeft de spreker de luisteraar de gelegenheid om de propositie niet te accepteren. Het feit dat de partikels in (5b), (5d) en (5e) geaccentueerd kunnen worden mag ons niet van de wijs brengen, omdat ze dan andere betekenissen hebben dan die welke in (5) worden geïllustreerd.

Overigens zijn de morfemen in (5) prosodisch niet inactief. (5a), (5c) en (5e) leggen een dalende intonatie op aan de zin: H*L op de laatste geaccentueerde lettergreep, al dan niet met een laag eind met L%. Bij (5b) is vrijwel uitsluitend een daal-stijging te horen, dus H*L op *hebt* en H% op de laatste lettergreep. (5d) daarentegen lijkt redelijk vrij van melodische eisen.¹

Referenties

Foolen, A. (1993). *De betekenis van partikels. Een dokumentatie van de stand van het onderzoek, met bijzondere aandacht voor maar* (proefschrift, Katholieke Universiteit Nijmegen).

¹Dit stukje heeft geen betrekking op metalinguïstische gebruiken, zoals echo-vragen en het noemen van woorden.

Gussenhoven, C. (1984). *On the grammar and semantics of sentence accents*. Dordrecht: Foris.
Hayes, B. (1995). *Metrical stress theory: Principles and case studies*. Chicago: Chicago University Press.